

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: VI

Ankara, 20 Haziran, 1929

Sayı: 134

BİR TERBİYE MESELESİ

Bir memlekette umumî terbiye siyaseti denildiği zaman, hatıra çok karışık ve pek çetrefil bir mevzu gelir; filhakika. alelumum mektep içindeki ve mektep dışındaki terbiye müesseseleri ve teşkilâtı, terbiye aletleri ve gayeleri o kadar mütenevvidir ve o kadar sayısız amillerin tesiri altındadır ki, bunları bir mecmuanın musahabe sütunu içine sıkıştırmak, şüphesiz kimsenin hatırandan geçemez; ben de burada, daha fazla mütehassısların boynuna borcolan böyle ağır bir meseleye değil, belki bu mesuliyetli işin yalnız tek bir noktasına umumî bir alâkanın mevzuunu teşkil ebecek tarzda sadece temas edeceğim.

Öyle gözüküyor ki, bugün bilhassa orta tahsil sıralarında oturan genç nesil, bundan evvelki nesillere göre, manen daha az mektep içindedir, mektebe bağlıdır., ve ruhunda tedris ve terbiye aletleri, amilleri ve usulleri daha az yaşamaktadır; denebilir ki, liselerimiz, yeni yetişmekte olan nesil için, adeta kolayca ısınmak-sızın ve sevmeden evvel itaat ederek hatta tahammül edilmesi zarurî bir teşkilâttır: genç bir ömür parçası, ister istemez bu teşkilâtın divarları arasında günler, aylar ve seneler iple çekilerek geçecektir.

Bu hissi, belki izam ediyorum ve belki de bukadar katı ve kara şekilde bunu hiç bir talebe duyuramıştır; fakat öyle zannederim ki, munsif bir talebe kendi içini yokladığı zaman, ne de etrafını tetkikten ruhu yorulmamış bir muallim, hatıralarını ve müşahedelerini tekrar gözden geçirirse, bugünkü lise talebesinin ruhunu, hergünkü düşüncelerini ve duygularını dolduran şeylerin, eskiye nispetle, çok daha fazla mektep haricindeki hayat olduğunu inkâr etmez.

Bunun, bu duygunun ve düşüncenin alâmetleri vardır: onların başında bilhassa mektebe ve mekteple alâka

dar şeylere dair talebe ruhunda, fevkalâde bir kolaylıkla menfi hükümlere doğru uyanıveren temayüllerdir. Sık sık her muallim işidir: “Bu dersi okumanın faydası nedir?,” “Bu kadar ağır gösterilmesinin, bu kadar tafsilatın bize ne lüzum var? Mektepte nizam ve intizamı istihtaf eden umumî veya hususî kaidelerden ve usullerden başlayarak bunları tatbik ile mükellef olanlara kadar bir çok şeyler, çok defa talebenin zekâsına, fuzuli işler ve dar çerçiveler şeklinde inikâs eder. mürebbilerine karşı tereddüde, itimatsızlığa ve hatta kaidekırıcılığa doğru muhtelif şekiller de başgösteren menfi bir heves, çocuğun veya gencin, mektep içinde sarf bir itiyatla ruhunda beslediği ve kuvvetlendirdiği, sevdiği tipik bir zekâ eseri olmaktadır.

Öyle zann ediyorum ki, bu hâl, ne tesadüflerin, ne de şahsî kusurların eseridir; ve ancak bundan dolayı bunu kayde, umumî bir münakaşaya koymağa ihtiyaç vardır. Meseleyi temamlı müşahhas bir şekilde göz önüne getirmek ve yanlış bir telekkiden kurtarmak için şunu da ilâveye lüzum görüyorum: talebe ruhu için çok karakteristik olan bu vaziyet, umumî ve daima bir tarzda değil, belki vakit vakit, mühim bir hadise, bir hüküm veya bir karar karşısında, bazan hasarı bir talebenin sözünde, bazan en umulmadık sakın ve müvazeneli bir gencin hareketinde müşahade edilir: ekseriyetle filan muayyen vakanın, hükmün veya kararın hususî bir neticesi deye ehemmiyet verilmeden geçilen bu münferit tezahürler, dikkat edilirse, tamamen tebellür etmemiş olmakla beraber tenakuzsuz ve az çok sarıh bir zihniyetin eserleridir.

Acaba faydasından daha fazla zararlı olması kabul edilebilecek olan bu halin sebepleri nedir?

Bu suale toptan bir cevap vermek mümkün olsa bile, böyle bir cevabın

bize, meselenin herhangi bir cephesini halletmek kudretini bahşedeceğini zannetmem; ve hatta öyle tahmin ederim ki, üzerinde çok karışık müessirlerin rolü sarahatla sezilebilen bu marazî halin ortadan kaldırılması için evvelmirde bütün tezahür şekillerini tespit etmek ve talebenin daima safolan, temiz ve iyi istiyen ruhu içinde bu halin hangi şartlardan gıda aldığını birer birer bulmak lâzımdır.

Yalnız bu kadar nazik bir terbiye meselesi üzerinde düşünürken, her hangi bir terbiye kitabının ve müdevven bir terbiye usulünün derhal yardımımıza koşan inananlardan değilim; aynı zamanda hükümlerimize, bilerek bilmiyerek isteyerek istemiyerek, birbirini takip eden nesiller arasında daima mevcut- gizli, fakat inatçı bir cidalin tesir etmemesini temine çalışmak lâzımdır. Ancak o zaman mesele gözümüzün önünde daha fazla canlı olarak tecessüm eder.

Bütün dünyada olduğu gibi, ve belki de çok daha fazla bizde, orta tahsil sistemi, hayata intibaksızlık göstermektedir; bozuk giden, maksadına uyamıyan ve arızalı işleyen biri makinenin çıkardığı garip bir ses, lisenin ahengini bozuyor. İçimizden bir çıksa da şöyle söylese: “bugün liselerde okutulan dersler arasında, Darülfünun derslerinden daha fazla yabancıklık vardır,, bana öyle gelir ki, bu zat, hiç te mübalağa etmiş olmaz; bir başkası da dese ki: “sinema, dans, spor ve bütün cinsî zevkler, lisenin en nefis dersinden ve en mutena teşkilâtından daha çok, çocukları, dışarıya, dışarının pek te temiz olmıyan köşelerine sürüklüyor,, ben bu sözü söyleyeniyi tekzip edecek vakaları pek nadir gördüğümü ilâve ederim.

Maarifimizde eksik olan programlar ve yeni usuller değil, bence, kuvvetli, sıhhatli bir hayat telâkkisidir.

MEHMET SERVET

Sazşairlerimize ait notlar

XVIIinci asır sazşairlerinden

KÂMİL

Kırım Hanı Dördüncü Mehmet Giray

Bundan on yedi sene evvel eski bir mecmuada, Kırım hanlarından Dördüncü Mehmet Giray namına mukayyet olarak hece vezniyle yazılmış bir manzume bulmuştum. Mecmuayı yazan adam, manzumenin başında onun Mehmet Giray'a ait olduğunu bilhassa tasrih ediyordu. *Millî Tettebbü'ler*'in ilk sayısında *Âşık tarzının menşe ve tekâmülü* adlı mekalemde bu manzumeden bahs ve hatt ilk kıt'asını neşretmiştim (S17-18 notlar kısmında). Muahharen bazı mecmualarda daha tesadüf ettiğim bu güzel manzume şudur:

Bu dehrin haline eyledim nazar
Her biri bir derde giriftar ancak
Kemale erince har ile gülzar
Bülbülün adeti ahüzar ancak

Eğer padişah ol eğerkim gedâ
Edegör borcunu vaktinide edâ
Kimini sefaya düşürdü hudâ
Kiminin kısmeti zehri mar ancak

Yeter olmadın mı ey dili âkil
Nice bir gezersin dünyada gâfil
Baksana çalındı Suru İsrâfil
Oldu olanlara intizar ancak

Kimi mail olmuş mali dünyaya
Kimi nail olmuş tacü kabaya
Kimi derviş olmuş girmiş abaya
Kimi âşık olmuş hakisar ancak

Aşkı ilâhiden alğör sebak
Arif ol dünyaya ibretile bak
İşiten yaranlar dediler elhak
Kâmil'in bu sözü yadigâr ancak

Gördüğüm üç ayrı mecmuanın ikisinde şairin mahlası Kâmil olarak, birinde de Kâmilî olarak mukayyettir. Demek oluyor ki Dördüncü Murat Giray'ın mahlası Kâmil veya Kamilî'dir. Sazşairlerinin, mahlaslarının sonuna, bâzı manzumelerinde - şüphesiz vezin zaruretiyle - nisbet yâsı ilâve etmeleri daima görüldüğü için, bunun o kadar ehemmiyeti yoktur.

Mehmet Giray'ın hayatı ve şahsiyeti hakkında kâfi derecede malûmata malikiz: İptidâ 1642 den 1644'e ikinci defa 1654 den 1665 senesine kadar Kırım hanlığında bulunan Mehmet Giray bin Selâmet Giray, hanlıktan azli üzerine maiyyetiyle beraber Dağıstan taraflarına iltica etmiş ve 1674 de orada vefat eylemiştir. Siyasî ve askerî hayatı hakkında *Essebusseyyar*, *Gülbüni Hânân* gibi Kırım tarihleri ile *Silâhdar Tarihi*'nde malûmat vardır. Evliya Çelebî onun hanlığı zamanında Kırım'a geldiği gibi, Dağıstan seyahatinde de hanın yanında bulunduğundan, seksen yaşında vefat eden bu ihtiyar hükümdarı pek iyi tasvir etmektedir.

Gerek diğer men'baların ge-

rek Evliya Çelebi'nin ifadeleri, Mehmet Giray'ın şiir ile iştigali olduğunu sarahaten anlatıyor: Evliya Çelebî onun «Hanî» mahlasıyla şiir yazdığını, divan tertip ettiğini, ve Çagatay lehçesiyle belîğ manzumeleri olduğunu söylediği gibi (*Seyahatname*, C 7. S 605), Gülbüni Hânân müellifi de «Arif» mahlasıyla bâzı ilahileri ve Türk vezniyle bâzı şiirleri mevcut isede, tahrir eyleyen olmadığını kaydediyor. Bahsettiği her şair hakkında daima çok mübalağalı medihler ibzal eden, bilhassa lutfu ikramını gördüğü ricale karşı çok sitayişkâr davranan Evliya'nın medihlerine daima inanmak doğru değildir. Gülbüni Hânân'ın ifadesine gelince, klasik tarzda güzel şiirler yazan Gazi Giray gibi, Resmî gibi Kırım'ın şair hükümdarları için haklı sitayişler yağıdıran müellifin, Mehmet Giray'ın şiirlerini nakle bile lââyık görmemesi, onların hece vezniyle ve halk şiirleri tarzında yazılmış olmasındandır.

Yalnız burada halli icap eden bir nokta vardır: Mehmet Giray'ın «Kâmil» yahut «Kâmilî» mahlasını kullandığı eserleriyle malûmdur. Nasıl oluyorda Gülbüni

Hânân müellifi onun mahlasını «Ârif» olarak gösteriyor? Ben bu yanlışlığın sebebini şu suretle izah ediyorum: yukarda zikrettiğimiz menzumenin son kıt'asında «ârif» kelimesi vardır; Gülbüni Hânân müellifi, belki bu manzume-yi görmüş ve «ârif» kelimesi sairin mahlası olarak hatırında kalmıştır. Evliya Çelebî'nin bahsettiği «Hanî» mahlasına ve Çagatayca şiirlere gelince, bunlar hakkında şimdilik başka hiç bir malûmat yoktur. Kırım hanları arasında daha Mehmet Giray'dan evvel hem Çagatayca hem de Anadolu lehçesi ile şiir yazan muhtelif şairler yetiştiğinden, Evliya Çelebî'nin bu rivayeti temamiyle ihtimal dahilindedir. Ancak, Mehmet Giray'ın elimize geçen eserleri, munhasıran Anadolu lehçesile ve Sazşairleri ile Tekke şairleri vadisinde yazılmış mahdut parçalardan ibaret bulunuyor. Onun Çagatayca eserlerinin de, daha ziyade, Yesevî ve muakkiblerini takliden yazılmış sofîyâne halk şiirler olduğunu kolayca tahmin edebiliriz.

Filhakika onun sofîyâne mizaca malik, daima mutasavvıflarla düşüp kalkar, sülûk sahibi bir adam olduğunu Evliya Çelebî söylediği gibi, *Gülbüni Hânân* da da Mevlevîliğe intisap ederek külâh ve hırka giydiği, hatta bâzen işinûş meclislerinde bile semaa kalktığı ve Bağcesaray civarında bir mevlevî tekkesi inşa

ettirdiği yazılıdır. İşte bu temayül, onu ilâhiler yazmağa, halk veznini ve halk lisanını kullanmağa sevketmiştir. Mâmâfi, o devirlerde moda olan bu zahiri tasavvuf cilasına bakarak, onu tam manasiyle bir zahit, bir derviş, bir tekke şairi addetmek çok yanlış olur. Her manasiyle haris, siyasî mevkî ve paraya düşkün olan Mehmet Giray, sair sazşairleri gibi aşk şiirleri yazmaktan geri kalmamıştır. Onun :

Güşeyle sevdiğim dinle vahımı
Hiç bundan ziyade ahûzar olmaz
Sakın hazer eyle alma ahımı
Bendesin ağlatan berhüdar olmaz

kıta'siyle başlayan güzel manzumesi, muahharen - büyük şöhreti dolayısıyla - Gevherî'ye isnat olunmuştur (Sadettin Nüzhet bey'in neşrettiği şiirler arasında, 47inci numarada). Bu manzumenin esasen Gevherî'ye ait olupta yanlışlıkla Mehmet Giray'a isnat edilmesi pek varit değildir; çünkü, Mehmet Giray zaman itibariyle Gevherî'den evvel olduğu gibi, hiç bir zaman da Gevherî'nin şöhretine yaklaşabilecek bir şöhrete malik olmamıştır. İsmi unutilan eski şairlere ait manzumelerin, muahharen büyük şöhret kazanan san'atkârlara isnadı ise, adeta umumî bir kâidedir.

Mehmet Giray'a ait olan bu Kâmil mahlaslı manzumeler arasında Bursa'dan bahseden bir manzume vardır ki, şairin bir aralık Bursa'da bulunduğunu gösteriyor. Mehmet Giray'ın

Bursa'da oturduğuna dair malûmatımız yoksa da, Bu, onun Bursa'yı görmüş olmasına bir mâni teşkil edemez. Onun aşağıya naklettiğimiz bir manzumesinde, şairin sofîyâne temeyyülleri de göze çarpmaktadır:

Dertliyim derunum gam ile doldu
Aşk elinden halim yamandır benim
Tutuştı vücudum pür yana döndü
Büküldü kametim kemandır benim

Bir fidan iriştî ruyi zeminden
Mürde hayat bulur emse lebinden
Bir âhu gözlünün derdû gamından
İflah olacağım gümandır şimdi

Aşkına düşeli kılarım zarı
Bırakmam dilimden ismi Settarı
Sual edersen bu garip diyarı
Çevre yanımlan dumanıdır şimdi

Ezelden Kâmil'in aşkı ziyade
Muhabbet önünde kaldım piyade
Kerem kıl ya Gani ırgör murada
Senden istediğim imandır benim

Bu manzume, belki de ihtiyar şairin Kafkasya'nın dumanlı dağları arasında, ihtiyarlık ve felâketle dinî hislerinin büsbütün kuvvetlendiği bir sırada yazmış olduğu bir şiirdir. Eserlerinde zarâfet, safvet ve samimilik eksik olmayan Mehmet Giray, Kuloğlu yahut Gevherî gibi büyük bir şöhret kazanamamış, şairliği az zamanda unutulmuştur. Fakat, bir hükümdarın halk zevkine göre şiir yazması gibi garip bir hadiseyi temsil ettiğinden dolayı da, ona ayrı bir mekale tahsis etmeyi zait görmedik.

Prof. Dr

KÖPRÜLÜZADE M. FUAT